

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

Номінація «Розробка уроку з української літератури для 5-9 класів НУШ»

Олеся Герасимчук,
вчителька української мови та літератури,
I категорія, Радомишльський опорний ліцей №2
Житомирської області

Квіти й «терни» нашої мови Урок за поезією Галини Кирпи «Мова моя»

УДК 373.5.016:821.09.161.2*19/20*(092)КИРПА
<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.2.362614>

Тема. Галина Кирпа. «Мова моя». Біографічна довідка про письменницю, її громадську діяльність. Значення рідної мови в житті людини. Мотив важливості збереження мови для історії, народу, людства загалом. Роль художніх засобів у розкритті основної думки поезії

Очікувані результати:

- *емоційно-ціннісна складова:* учень / учениця усвідомлює важливість збереження рідної мови для самоідентифікації та історії народу; виявляє почуття патріотизму та поваги до рідного слова;
- *літературознавча складова:* знає біографічні відомості про Галину Кирпу; виразно читає поезію; визначає художні засоби (епітети, порівняння, метафори) та пояснює їх роль;
- *мовленнєва складова:* вміє висловлювати власні роздуми, аргументувати думку, розвиває творчу уяву та асоціативне мислення.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

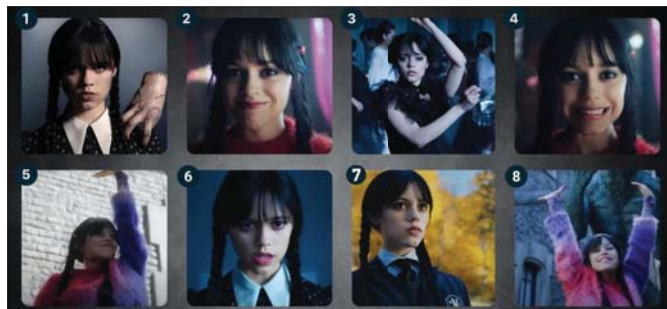
Міжпредметні зв'язки: мистецтво, інформаційні технології, історія.

Обладнання уроку: комп'ютер, інтерактивна дошка, презентація (<https://gamma.app/docs/-wj2z27jqfuwsbq6>), портрет Галини Кирпи, чеклист самооцінювання.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

- Перевірка готовності учнів до уроку. Криголам «Який у тебе настрій Венздей?»
— Які ви сьогодні? Спокійні, іронічні, задумливі чи, може, яскраві й оптимістичні, як Венздей? Пропоную визначити свій настрій і коротко пояснити, чому саме такий.

II. Актуалізація опорних знань.

- Перевірка домашнього завдання.

III. Мотивація освітньої діяльності.

- Розгадайте ребус та дізнайтеся назву поезії нашого сьогоднішнього уроку:

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

- *Хмарка слів «Мовне сонце».*
— Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «мова»?

Перейдіть, будь ласка, за посиланням та напишіть свої відповіді: <https://www.menti.com/alf8tury4fjb>

АБО

Запишіть асоціації зі словом «мова» на кольорових стікерах та прикріпіть їх на дошку, утворюючи «сонце мови».

— Що сталося б, якби ми втратили рідну мову?

Оголошення теми та очікуваних результатів від уроку.

Отже, сьогодні ми з вами

- познайомимося ще з однією письменницею — Галиною Кирпою та її поезією «Мова моя»;
- ознайомимося з життєвим та творчим шляхом письменниці, її громадською діяльністю;
- поговоримо про значення рідної мови в житті людини;
- обговоримо мотив важливості збереження мови для історії, народу, людства загалом;
- пригадаємо роль художніх засобів у розкритті основної думки поезії.

Ми з вами визначилися з обсягом роботи. Але важливо не лише поставити цілі, а й відстежувати, як ми їх досягаємо. Для цього на уроці ми будемо користуватися спеціальним чеклистом самооцінювання. Він допоможе кожному з вас оцінити власну роботу та зрозуміти, що вдалося найкраще, а над чим ще варто попрацювати. Почнемо із перших пунктів.

Робота із чеклистом самооцінювання.

- Подумайте, яку оцінку ви хочете отримати сьогодні на уроці. Запишіть її у відповідну колонку.
- Згадайте, чи виконали ви правильно домашнє завдання, і поставте відповідний бал.

Чеклист на уроці української літератури

Тема. Галина Кирпа «Мова моя»

Прізвище _____

- Дуже добре вмю \ знаю \ виконав (-ла) — 2
- Не все вмю \ знаю \ виконав (-ла) — 1
- Не зрозумів \ зрозуміла взагалі — 0

Ми вже оцінили перший крок нашої роботи — виконання домашнього завдання. А тепер спробуємо замислитися над тим, що означає сама мова для людини й народу. Щоб краще усвідомити значення поезії Галини Кирпи, звернемося до думок відомих українських мислителів і педагогів.

№	Як я працював (-ла) на уроці	Бали
	Оцінка, яку я хочу отримати сьогодні на уроці.	

1	Я правильно виконав домашнє завдання на сьогодні.	
2	Я виразно читав \ читала поезії.	
3	Я активно працював \ працювала у групі «Літературні детективи».	
4	Я успішно виконав \ виконала тестове опитування за поезією «Мова моя» Галини Кирпи.	
5	Я активно висловлював \ висловлювала свої думки протягом уроку.	
6	Можу скласти узагальнювальну розповідь (стосовно вивченої теми).	
Оцінка, яку я отримав (-ла) на уроці (підрахувати кількість балів, отриманих за 1-6 запитання)		

IV. Сприймання та усвідомлення нового навчального матеріалу.

Проблемне питання.

Прочитайте вислови та поясніть, як ви їх розумієте.

- «Мова росте елементарно, разом з душею народу» (І. Франко)
 - «Мова — найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе самодостатнім та самочинним суб'єктом історії» (Ольга Федик)
 - «Мова — духовне багатство народу» (В.Сухомлинський)
- Як ці вислови можуть бути пов'язані з темою нашого уроку?

Ознайомлення з життєвим та творчим шляхом Галини Кирпи.

— Погляньте, будь ласка, на портрет письменниці. Що ви можете сказати про неї (зовнішність, можливо, риси характеру, що пише, мотиви творів)?

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

— Перегляньте відео про письменницю та перевірте свої здогадки: *Галина Кирпа. Цікаві факти...*

- Опрацювання поезії «Мова моя».

Сприймання поезії на слух
https://youtu.be/G8J_K8EW4eU?si=x4YbgXnKWK1Rb_7D

Емоційна рефлексія.

— Які почуття викликала у вас дана поезія?

Практикум з виразного читання.

Мова моя — мов дівчинка у віночку,
йде полем, іде лугом,
терновими стежками йде.
Мова моя — мов ластівка,
летить горою, летить долом,
провіщає мені ясен-день.

Мова моя — немов Берегиня,
що на кожне своє дитячко
дихає і тремтить.

Мова моя — БУЛА! БУДЕ! А нині
я терни в стежках визбирую,
щоб їй було легше ходити...

Майстерня емоційного голосу.

— Прочитайте уривок із різним настроєм (радість, сум, гордість).

Робота із чеклистом.

— Оцініть свою роботу на даному етапі уроку. Запишіть у свої чеклисти та зробіть відповідний запис.

Бесіда «Світ поезії».

— Які емоції викликає поезія «Мова моя» у вас?

— Яка основна думка цього вірша?

— Чому Галина Кирпа так поетично описала мову?

— Як ви розумієте слова: «Мова моя — мов дівчинка у віночку, йде полем, іде лугом, терновими стежками йде»?

— Яке значення має для нас рідна мова?

— Чи потрібно дбати про чистоту української мови? Чому?

— Наскільки важливе питання рідної мови сьогодні? Ваші думки про важливість мови сьогодні доводять: українське слово — це не просто засіб спілку-

вання, це наша зброя, наш щит і наш генетичний код. Але мова — це ще й неймовірна мелодія. Мову можна не лише побачити в уяві, а й почути в сучасному ритмі.

Музична пауза («Мова вітру» Артем Пивоваров та Христина Соловій)

Пропоную зробити невеличку музичну паузу, щоб відпочити і відчути красу рідної мови не лише в поезії, але й у пісні.

Заплющіть очі, послухайте пісню і подумки оберіть *одне слово* або *один образ* із пісні, що перегукується з поезією Галини Кирпи. Послухаймо...

— Отже, ми щойно почули, як красиво звучить наша мова в музиці. Але чи замислювалися ви, завдяки чому і вірш Галини Кирпи, і ця пісня здаються нам такими чарівними та живими?

Теорія літератури «Художні засоби: епітет, метфора, порівняння».

— Композитор використовує ноти, а поет — особливі «словесні фарби». У літературі ці фарби мають свої назви. Згадаймо, як ми називаємо ці художні інструменти, якими автор «малює» образи в нашій уяві?

— Пригадаймо, які ж художні засоби ми знаємо.

Перегляд презентації.

• *Художні засоби* — це особливі прийоми, які письменники та поети використовують для створення ефекту виразності та емоційної насиченості у своїх творах. Ці засоби допомагають зробити мову більш образною, цікавою та змістовною.

• *Епітет* — це літературний прийом, слово або вислів, який характеризує якийсь об'єкт або явище й додає до нього конкретність. Його також називають художнім означенням, оскільки він відповідає на питання: «який?», «яка?», «яке?» та «які?». Епітети допомагають створювати яскраві образи, розкривають емоційну насиченість тексту і сприяють кращому сприйняттю твору читачем: *сонячний сміх, холодний вітер, ясне сонце, зеленкуваті листочки, співучий гомін, щира посмішка, глибока тиша, золоте щастя, горда душа, кришталевий дзвін, золота осінь, білосніжна зима, безкрайній океан.*

• *Порівняння* — це стилістичний прийом, який використовується для зіставлення двох різних об'єктів чи явищ із метою підкреслення їхніх спільних або відмінних рис. Цей прийом допомагає підсилювати емоційне забарвлення тексту. Порівняння легко помітити у творі, адже в ньому практично завжди використовуються слова «як», «мов», «немов», «схожий на» або подібні вислови, які допомагають встановити аналогію між двома об'єктами чи явищами: *Він був сильний, як ведмідь. Обличчя її сяяло, як сонце. Вона летіла, немов пташка.*

• *Метафора* — це літературний засіб, який полягає у використанні слова або словосполучення у пере-

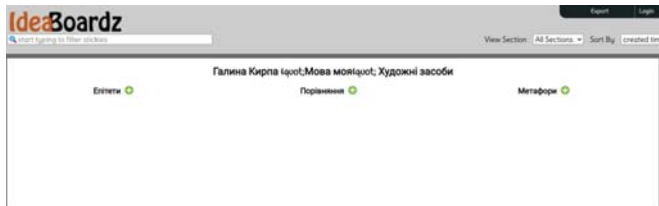
Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

носному значенні. Основна ідея метафори полягає в тому, щоб передати сутність або властивості одного об'єкта чи явища, застосовуючи слова, які належать іншому об'єкту чи явищу, але мають спільні риси. Метафору також називають прихованим порівнянням, адже її легко сплутати із цим художнім засобом. Відмінність метафори й порівняння полягає в тому, що в першій немає слів «немов», «начебто», «як» та інших, що вказують на зіставлення об'єктів: *чорна душа (підступна людина), море хвилюється (шторм), небесні світлячки (зірки), сніг у волоссі (сивина), оксамитова шкіра (гладка шкіра), характер звіра (поганий характер)*.

Групова гра «Літературні детективи»

— Знайдіть у тексті поезії художні засоби та запишіть їх у відповідну колонку за посиланням: <http://surl.li/albzlz>

- 1 група — епітети;
- 2 група — порівняння;
- 3 група — метафори.

— Наші «Літературні детективи» спрацювали блискуче! Ви знайшли в тексті справжні скарби: яскраві епітети, влучні порівняння та глибокі метафори. Ми побачили, якою багатого та красивою зобразила Галина Кирпа нашу мову.

Робота із чеклистом.

— Оцініть, будь ласка, свою роботу в групах.

Руханка «Чиста стежка».

— Але згадаймо фінал вірша. Авторка каже: «*я терни в стежках визбираю, щоб їй було легше ходити*». Тобто мало просто бачити красу мови — треба ще й оберігати її від усього, що їй шкодить.

Пропоную нам перетворитися на таких помічників для нашої мови. Ми встанемо з-за парт і спробуємо на практиці відрізнити «квіти» (красу мови) від «тернів» (того, що їй заважає).

Якщо ви чуєте слово-окрасу — ми підстрибуємо від радості та плескаємо в долоні, а якщо чуєте слово-тернину — присідаємо, щоб «визбирати» її та звільнити дорогу нашій мові.

Тренувальний раунд (для розминки):

- Слово: **Сонце**. (Діти мають підстрибнути).
- Слово: **Колючка**. (Діти мають присісти).

Хід гри

(орієнтовний набір слів)

Учитель називає слова з певною швидкістю:

1. Віночок — стрибок (символ мови у вірші).
2. Суржик — присідання (це «терни» на стежці).
3. Епітет — стрибок (художній засіб, «золото» літератури).
4. Образа — присідання (мова має бути доброю).
5. Ластівка — стрибок (образ із поезії Кирпи).
6. Слова-паразити — присідання (засмічення мови).
7. Берегиня — стрибок (символ захисту мови).
8. Байдужість — присідання (коли людині однаково, якою мовою говорити).
9. Метафора — стрибок (ще одна прикраса слова).
10. Колючки — присідання (символічні перешкоди).
11. Лайливі слова — присідання (те, що очорнює мову).
12. Рідна пісня — стрибок (найвищий прояв мови).

«Слово-пастка»: Наприклад, вчитель каже «Галина Кирпа». Діти мають не просто стрибнути, а *заплодувати*, бо це авторка поезії.

— Фух, ну й попрацювали! Ми з вами справжні молодці: розчистили стежку, визбирали всі «терни» байдужості та помилок і дали простір нашому «золотому слову». Відчуваєте, як стало легше дихати?

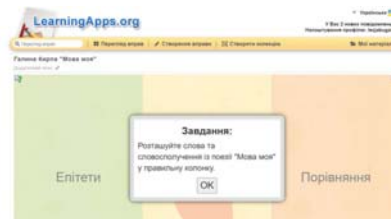
А тепер глибоко вдихнемо... (*учні роблять вдих*) ...і повільно видихнемо (*видих*). Сідайте тихенько на свої місця, наче ластів'ята, що повернулися до гнізда.

V. Узагальнення і систематизація знань.

Слово вчителя. Ми з вами щойно попрацювали руками й тілом, а зараз настав час підсумувати все, що ми зрозуміли серцем і розумом. Мова, про яку так ніжно пише Галина Кирпа, — це не просто слова в підручнику. Це жива сила. Отже, перевіримо, як добре ви запам'ятали всі її образи та секрети. Переходимо до фінальних інтерактивних завдань, щоб закріпити нашу сьогоднішню перемогу над «тернами»!

Інтерактивні завдання:

- Розташуйте слова та словосполучення у правильній колонці.

- Теорія літератури

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

- *Виконайте тестове опитування за посиланням:*
<https://forms.gle/yunCCR2xnedQiKE9>

- *Робота із чеклистом.*

VI. Підбиття підсумків уроку.

Рефлексія «Валіза, м'ясорубка, кошик»

— Ми з вами сьогодні були справжніми дослідниками: читали виразно, аналізували, шукали художні засоби, слухали музику і розмірковували про найважливіше — нашу рідну мову. Ми вчилися «визбирувати терни» і плекати «квіти» нашого слова. Наш урок вже майже завершується. Але як зрозуміти, що ми винесли з нього і як цим скористаємося?

Перед вами три предмети: *валіза, м'ясорубка і кошик для сміття*. Виберіть по одному пункту для кожного предмета і поясніть свій вибір:

- *Валіза: «Сьогодні у свою внутрішню валізу я покладу...».*
- *М'ясорубка: «Зараз у моїй голові працює м'ясорубка, бо мені треба ще подумати \ обміркувати \ доопрацювати...».*
- *Кошик: «У цей кошик я викидаю терни...».*

— Бачу, ваші валізи важкі від корисних знань, а кошики заповнені тим, чому не місце в нашій мові. Це означає, що ми попрацювали на славу! Пам'ятайте: мова живе доти, доки ми нею говоримо, доки ми очищаємо її стежки від «тернів» байдужості та суржику. Нехай ваше слово завжди буде сонячним, а серце — відкритим до краси рідної мови.

Повідомлення та пояснення домашнього завдання (на вибір).

— Щоб наша сьогоднішня мандрівка стежками поезії тривала й удома, оберіть собі те завдання, яке вам найбільше до душі:

- «Голос поезії»: підготувати виразне читання поезії «Мова моя» Галини Кирпи.
- «Пензель слова»: Галина Кирпа намалювала мову словами, а ви спробуйте зробити це фарбами або олівцями. Намалюйте дівчинку у віночку, ластівку чи Берегиню такою, якою ви її уявили.
- Проект «Мовне інтерв'ю»: розпитайте своїх батьків, дідусів чи бабусь про те, яке значення має рідна мова в їхньому житті. Запишіть одну коротку історію або вислів про мову, який є важливим для вашої родини.
- «Мовний детектив»: знайдіть у мовленні своїх друзів чи улюблених блогерів 3-5 «тернів» (слів-паразитів чи суржику) і підберіть до них красиві українські відповідники — «квіти».

Робота із чеклистом

— А тепер настав час підбити підсумки нашої сьогоднішньої роботи. Для цього звернемося до чеклиста самооцінювання: кожен із вас зможе оцінити власну активність, уважність і розуміння матеріалу. Це допоможе вам побачити свої сильні сторони та визначити, над чим ще варто попрацювати.

— Дякую всім за творчість, активність та щирість. Урок завершено. До зустрічі у світі рідного слова!

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма «Українська література 5-6 класи» (авторський колектив: Т.О.Яценко, Т.Б.Качак, В.В.Кизилова, В.І.Пахаренко, С.О.Дячок, Л.М.Овдійчук, О.А.Слижук, В.М.Макаренко, І.А.Тригуб) для закладів загальної середньої освіти (наказ МОН No795 від 12.07.2021)
2. <https://bukischool.com.ua/blog/hudozni-zasobi> – [Електронний ресурс]
3. <https://dovidka.biz.ua/galina-kirpa-biografiya-ta-tsikavi-fakti/> - [Електронний ресурс]
4. https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15687#google_vignette - [Електронний ресурс]
5. https://www.youtube.com/watch?v=G8J_K8EW4eU - [Електронний ресурс]
6. <https://www.youtube.com/watch?v=vCgxfug6xzE> - [Електронний ресурс]